

MARMARA VE EGE BÖLGELERİNDE KIR YERLEŞMELERİNİN YÜKSELTİ KADEMELERİNE GÖRE DAĞILIŞI

Distribution of Rural Settlements According to Elevational Steps in Marmara and Ege Regions

Yrd. Doç. Dr. Nurten GÜNAL*

ÖZET

Bu araştırmada ülkemizin coğrafi bölgelerinden Marmara ve Ege bölgelerinde kır yerleşmelerinin yükselti kademelerine göre dağılışı ele alınmıştır. Oldukça engebeli ve yüksek bir yapıya sahip olan ülkemizin yarısından fazla kesiminde yükselti 1000 m.'nin üstündedir. Ülkemizde nüfus dağılışı, nüfus yoğunluğu, şehir ve kır yerleşmelerinin dağılışı geniş ölçüde yükselti ile ilişkilidir. Ancak relief ve buna bağlı olarak yükseltinin gerek nüfus gerekse şehirsal ve kırsal yerleşmeler üzerindeki etkileri coğrafi bölgelerimize göre büyük farklılıklar gösterir. Bu bakımdan Marmara ve Ege bölgelerimizin diğer bölgelerimizden oldukça değişik bir görünümü vardır. Marmara bölgesinde kır yerleşmelerinin 0 - 100 m. ve 100 - 250m. yükselti kademelerinde yoğunlaştığı dikkati çekerken Ege bölgesinde kır yerleşmelerinin yoğunluk kazandığı yükselti kademeleri 500-1000 m ve 1000 -1500 m.'dir.

ABSTRACT

This study is on rural settlements distribution in two regions, namely Marmara and Ege, our country according to elevational steps. Altitude of more than half of the country which is a rugged and high one, exceed 1000 meters. Distribution, density of population and dispersal of urban and rural settlement largely depend on elevation. However, relief features and related elevational characteristics which play an important on urban and rural settlements show great differences between regions. Thus, Marmara and Ege regions have different characters from the other regions. While rural settlements in Marmara region is most dense in 0 - 100 m. and 100 - 250 m. steps, this is 500 -1000 m. and 1000-1500 m. in Ege region.

Ortalama yükseltisi 1130 m. olan ülkemiz oldukça engebeli ve yüksek bir yapıya sahiptir. Batıdan doğuya doğru yükseltisi artan ülkemizde 0 - 500 m.'ler arasındaki yükselti kademeleri ülke yüzölçümünün % 17.5'ini, 500 - 100 m. arasındaki alanlar Türkiye'nin % 27'sini, 1000 - 1500 m. arasındaki sahalar % 30'unu, 1500 - 2000 m. arasındakiler % 15.5'ini oluşturur. Başka bir deyişle 100 m.'den yüksek alanlar bütün ülke yüzölçümünün % 55.5'ini, yani yarısından fazlasını meydana getirir. 2000 m.'den yüksek alanların kapladığı saha ise Türkiye'nin % 10'u civarındadır. (TANOĞLU, 1947).

* Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü.

Bu durum ülkemizin sosyo - ekonomik yapısı üzerinde önemli ölçüde etkilidir. Ülkemizde yaşam ve ekonomik faaliyetler her şeyden önce yükselti ile iklimin etkisi altındadır. Ülkemizin yarısından fazla bir kısmının 100 m.'den yüksek oluşu sosyo - ekonomik faaliyetlerin belirli kademelerde toplanmasına yol açmıştır. Ülkemizde nüfus dağılışı, nüfus yoğunluğu, kıy ve şehir yerleşmelerinin dağılışı geniş ölçüde yükseltiye bağlıdır. Farklı iklim, bitki örtüsü ve toprak özelliklerinin oluşumuna zemin hazırlayan yükselti, farklı tarım faaliyetlerinin, değişik yerleşme ve yaşam şekillerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Ülkemizde batıdan doğuya ve kıyı kesimlerinden iç kesimlere doğru gidildikçe yükselti artar, iklim değişime uğrar ve karasal bir karakter alır. Buna bağlı olarak da sosyo - ekonomik faaliyetler kısıtlanır ve yetiştirme devresinin kısalması sonucu kültür bitkilerin üretimi sınırlanır. Gerçekten ekonomide temelin tarıma dayalı olduğu ülkemizde özellikle tarım faaliyetlerindeki çeşitlilik üzerinde bu durumun etkili olduğu dikkati çeker. 1500 m.'nin üstündeki alanların geniş yer kapladığına buna ilave edersek durum daha kolay anlaşılır ve Anadolu'nun iç kısımlarında, yüksek plato ile ovalar üzerinde geniş sahalarda tahıl tarımına ayrılmış olarak karşımıza çıkar. Ülkemizin yüzölçümünün % 10'unu kapayan 2000 m.'nin üstündeki sahalarda ise genellikle yazın belirli sürelerinde hayvan otlatmak, hayvansal ürünler elde etmek ya da dinlenmek amacı ile çıkılan geçici yerleşmeler yer alır.

Ülkemizin ekonomik yapısında etkili olan nüfus, bilindiği gibi kıy ve şehir nüfusu olarak ikiye ayrılır. Bu ayırmada beşeri ve iktisadi coğrafyacılar ile çeşitli bilim dallarındaki araştırmacılar bir çok kriter kullanmaktadır. Nüfus kriterinin esas alınması ile yerleşmeleri nüfuslarına göre ayırmak, belli bir nüfus sayısının üzerindeki şehir, diğerine kıy yerleşmesi adını vermek benimsenmiş olmakla beraber, nüfus sayısına göre yapılan ayırmada da çeşitli araştırmacılar tarafından değişik değerler ele alınmaktadır. Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınlarında ise nüfusları ne olursa olsun il ve ilçe merkezleri şehir sayılmakta, büyük şehirler çevresinde önceleri bir kıy yerleşmesi özelliği taşıyan, artan göçe bağlı olarak nüfusu hızlı bir şekilde artan, yoğunlukla çevredeki sanayi tesislerinde çalışan nüfusu 10.000'i aşkın yerleşmeler de (İstanbul; Sultanbeyli (82.298), Esenyurt (70.280), Sarıgazi (22.125), Sakarya; Erenler (31.383), Serdivan (27.598), Kocaeli; Darıca (53.560), Y. Değirmendere (20.219)... gibi) kıy yerleşmesi olarak kabul edilmekte, genel nüfusumuz kıy - şehir nüfusu olarak bu şekilde ayrılmakta ve köy sayıları da bu şekilde belirlenmektedir. Bu araştırmamızda coğrafyacıların ve planlamacıların son çalışmalarında benimsedikleri 10.000 nüfusu kıy ve şehir ayırımında günümüz şartlarına uygun bir değer kabul ederek 1941 yılında Ankara'da toplanan "Birinci Türk Coğrafya Kongresinde" çizilen sınırlara göre belirlenen 7 coğrafi bölgemizden ikisi olan Marmara ve Ege bölgelerinde kıy yerleşmelerinin yükselti kademelerine göre dağılışı ortaya koymaya çalışacağız.

Ülkemizin kuzeybatı ve batı kesiminde yer alan Marmara ve Ege bölgelerinde kırsal yerleşmelerin yükselti kademelerine göre dağılışının tespit edilmesinde ve haritalanmasında 1/25.000, 1/200.000, 1/100.000 ve bini aşkın 1/25.000 ölçekli topoğrafya haritaları incelenmiş, her iki coğrafi bölge sınırları içinde yer alan ve

sayıları 8.000'i aşan köyler yükselti kademelerine göre titiz bir çalışma sonucu 1/800.000 ölçekli harita üzerine geçirilmiştir.

Ülkemizin kuzeybatı kesiminde yer alan, ortalama yükseltisi az olan Marmara bölgesinde reliefin ana çizgilerini doğu - batı doğrultulu dağlar ile bunlar arasında sıralanmış çukurluklar oluşturur. Bunların bazıları göller, bazıları ise ovalarla kaplıdır. Bölgenin kuzeyinde Adapazarı ovası, Sapanca gölü ve İzmit körfezi uzanır. Samanlı dağlarının güneyinde Pamukova ve İznik gölü depresyonları yer alır. Güney Marmara bölümündeki çukurluklarda ise Manyas ve Ulubat gölleri ile Bursa ve İnegöl ovaları bulunur. Denizden yükseltisi az olan bu ovalar çok çeşitli tarımsal faaliyetlerin yapıldığı ve kırsal yerleşmelerin yoğunlaştığı alanlardır.

Marmara bölgesinde 1990 sayımına göre köy sayısı 3633'dür. Bunun % 34.7'si (1259) 0 - 100 yükselti kademesinde yer alırken % 31.0'i (1127) 100 - 250 m.'ler arasında bulunur. Başka bir deyişle toplam köy sayısının % 65.7'si 0 - 250 m. yükselti diliminde toplanmıştır. 250 - 500 m.'ler arasında yer alan köy sayısı 867, 500 - 1000 m.'ler arasında yerleşen köy sayısı 364'dür. 16 köy ise 1000 - 1500m.'ler arasında yer alır (Tablo 1).

Bu açıdan bölge içinde farklı alanlar karşımıza çıkar. Ortalama yükseltinin 160 m. olduğu Trakya'da köylerin diğer bir deyişle kırsal yerleşmelerin 0 - 100 m. ve 100 - 250 m. yükselti kademelerinde yoğunlaştığı görülür. Trakya'da yükseltisi 0 - 100 m. arasında olan yerler Trakya yüzölçümünün % 38.7'ini, 100 - 25 m. arasında olan yerler % 44'ünü teşkil eder. Bu oran 250 - 500 m. arasındaki yerler için % 14.1, 500 - 1000 m. arasındaki yerler için % 0.5'dir (KURTER, SUNGUR, UZEL, 1985). Yüzölçümünün büyük kısmını ova ve platoların oluşturduğu ve kır nüfusu yoğunluğunun 35 kişi olduğu Trakya'da toplam 905 köyün % 44.7'si 0 - 100 m. (405), % 43.2'si (391), 100 - 250 m. yükselti dilimi içinde yer almaktadır. 250 - 500 m. arasında yer alan köy sayısı 103 (% 11.4), 500 - 1000 m. arasında bulunan köy sayısı 6'dır (% 0.7) (Tablo 3). Sahanın kuzeyinde uzanan yoğun ormanlarla kaplı Istranca dağları, güneyde yer alan Ganos ve Koru dağlarının 500 m.'den yukarı seviyelerinin تنها olduğu dikkati çekerken Aşağı Meriç vadisinde, Karadeniz kıyılarında, Gelibolu yarımadasında ve Istranca dağlarının güney yamaçlarının 250 - 500 m. seviyelerinde kırsal yerleşmeler oldukça seyrek. Buna karşılık çeşitli kültür ve endüstri bitkilerinin yetiştirildiği Ergene ovasında gelirlerinin büyük kısmı tarımdan sağlanan kazançta dayanan fazla nüfuslu köylerde yoğun bir kır nüfusunun yaşadığı gözlenir.

Marmara bölgesindeki toplam kır nüfusunun % 32'sini barındıran Trakya'da 0 - 100 m. yükselti kademesinde 427.671, 100 - 250 m. yükselti kademesinde 340.620, 250 - 500 m.'ler arasında ise 56.714 kişi kırsal yerleşmelerde yaşayan nüfusu oluştururken 500 - 1000 m.'ler arasındaki kır nüfusu yalnız 2376 kişidir. Bu değerler Marmara Bölgesi'nin kır nüfusu toplamı ile kıyaslandığında 0 - 100 m.'ler arasında yaşayan kır nüfusunun % 36.3'ü, 100 - 250 m.'ler arasındaki ise % 40.6'sıdır. Bu oran 250 - 500 m.'ler arası için % 13.6, 500 - 1000 m. kademesi için % 1.6'dır (Tablo 2).

	0-100m.	100-250m.	250-500 m.	500-1000 m.	1000-1500 m	TOPLAM
EDİRNE	178	79	14			271
%	65,7	29,1	5,2			
TEKİRDAĞ	65	186	32			283
%	23,0	65,7	11,3			
KIRKLARELİ	70	65	57	6		198
%	35,4	32,8	28,8	3,0		
İSTANBUL	146	90	3			239
%	61,1	37,7	1,2			
KOCAELİ	68	117	69	6		260
%	26,2	45,0	26,5	2,3		
SAKARYA	252	95	33	26	1	407
%	62,0	23,3	8,1	6,4	0,2	
ÇANAKKALE	192	202	186	11		591
%	32,5	34,2	31,5	1,8		
BALIKESİR	138	173	270	58		639
%	21,6	27,1	42,2	9,1		
BURSA	149	110	182	172	4	617
%	24,2	17,8	29,5	27,9	0,6	
BİLECİK	1	10	21	85	11	128
%	0,8	7,8	16,4	66,4	8,6	
TOPLAM	1259	1127	867	364	16	3633
%	34,7	31,0	23,9	10,0	0,4	

Tablo 1. Marmara Bölgesinde köylerin yükselti kademelerine göre dağılışı.

Trakya dışındaki alanda ise kırsal yerleşim birimlerinin Adapazarı, Pamukova, Bursa ve İnegöl ovalarında yoğunluk kazandığını görürüz. Ayrıca Kirmasti vadisinin 200 - 250 m.'ye kadar yamaçları, Nilüfer vadisinin aşağı kesimleri, Gönen ovası ve daha batıda Biga çayı vadisi yine kırsal yerleşmelerin yoğunluk kazandığı alanlardır. Köylerin büyük çoğunluğu, özellikle eski köyler depresyonların kenar kesimlerini yerleşme yeri olarak benimserlerken, bir kısmı su baskınlarından korunmak için hafif ondüveli sahalar üzerinde kurulmuştur. Ancak bölgenin Güney Marmara bölümünde bazı ovaların göllenme problemine bağlı olarak tenha olduğu dikkati çeker. Örneğin, Ulubat gölünün batı, Manyas gölünün kuzey ve batı kesimindeki sahalar ile Biga çayının, ağız kesimi gibi. Ayrıca Biga yöresinin vadilerle yarılmış elverişsiz toprakların yer aldığı iç kesimleri, İmroz adası, Samanlı dağları ve Uludağ'ın 500 m.'den yüksek seviyeleri Güney Marmara bölümünde kırsal yerleşmelerin seyrek olduğu sahalardır.

	0-100m.	100-250m.	250-500 m.	500-1000 m.	1000-1500 m	TOPLAM
EDİRNE	164.321	56.658	5.878			226.857
%	72.4	25	2.6			
TEKİRDAĞ	62.073	140.929	12.857			215.859
%	28.8	65.3	5.9			
KIRKLARELİ	71.945	57.234	37.979	2.376		169.534
%	42.4	33.8	22.4	1.4		
İSTANBUL	194.457	114.919	2.433			311.809
%	62.4	36.8	0.8			
KOCAELİ	103.734	104.298	36.953	2.378		247.363
%	41.9	42.2	14.9	1		
SAKARYA	209.169	54.032	10.441	7.188	158	280.988
%	74.4	19.2	3.7	2.6		
ÇANAĞKALE	137.437	79.473	72.383	4.374		293.667
%	46.8	27.1	24.6	1.5		
BALIKESİR	103.384	123.886	120.559	24.245		372.074
%	27.8	33.3	32.4	6.5		
BURSA	132.373	92.150	107.189	71.964	906	404.582
%	32.7	22.8	26.5	17.8	0.2	
BİLECİK	501	14.744	10.103	32.643	2.392	60.383
%	0.8	24.4	16.7	54.1	4	
TOPLAM	1.179.394	838.323	416.775	145.168	3.456	2.583.116
%	45.7	32.5	16.1	5.6	0.1	

Tablo 2: Marmara bölgesinde kır nüfusunun kademelerine göre dağılışı.

Diğer taraftan bir bütün olarak bu bölgenin kırsal yerleşim birimlerinde görülen hakim özellik toplu yerleşmedir. Ancak Karadeniz kıyısına yakın kuzeydoğu kesimde Karadeniz bölgesinin karakteristik yerleşme yapısı olan dağınık yerleşmeye doğru bir geçiş de dikkati çeker (DARKOT-TUNCEL, 1981).

Marmara bölgesinde Trakya dışındaki sahada yer alan toplam 2728 köyün 854'ü (% 31.3'ü) 0 - 100 m. yükselti kademesinde yer alırken, köy sayısının fazla olduğu ikinci kademe Trakya'da farklı olarak 250 - 500 m. yükseltileri arasındadır. Bu kademede bulunan köy sayısı 764'e ulaşırken bunu 100 - 150 m. kademeleri izler (736 köy). 500 - 1000 m.'ler arasında yer alan köy sayısı 358, 1000 - 1500 m.'ler arasına yerleşmiş olan köy sayısı ise 16'dır. Söz konusu bu sahada yaşayan toplam kır nüfusu 1.755.735'dir. Bunun 751.723'ü 0 - 100 m. yükselti kademesinde, 497.703'ü 100 - 250 m.'ler arasında yaşarken, 360.061'i 250 - 500 m., 142.792'si 500 - 1000 m. ve 3456'sı 1000 - 1500 m.'ler arasında bulunur. Bölge

	0-100m.	100-250m.	250-500 m.	500-1000 m.	TOPLAM
EDİRNE	178	79	14		271
%	65.7	29.1	5.2		
TEKİRDAĞ	65	186	32		283
%	23.0	65.7	11.3		
KIRKLARELİ	70	65	57	6	198
%	35.4	32.8	28.8	3.0	
İSTANBUL	64	48			112
%	57.1	42.9			
ÇANAKKALE	28	13			41
%	68.3	31.7			
TOPLAM	405	391	103	6	905
%	44.7	43.2	11.4	0.7	

Tablo 3: Trakya'da köylerin yükselti kademelerine göre dağılışı

bütünü ile karşılaştırıldığında, bölgede 0 - 100 m.'ler arasında yer alan toplam kır nüfusunun % 63.7'sinin, 100 - 250 m'ler arasındaki % 59.4'ünün, 250 - 500 m.'lerdekinin % 86.4'ünün ve 500 - 1000 m. ile 1000 - 1500 m.'ler arasında yaşayan kır nüfusun hemen hemen tamamının Trakya dışındaki sahada toplandığı gözlenir.

Öte yandan 3.400.000'i aşan kır nüfusu ile Marmara bölgesinden daha kalabalık olan Ege bölgesinde kırsal yerleşmelerin yükselti kademelerine göre dağılımı daha değişik bir özellik gösterir. Bu bölgemizde yer alan toplam 4384 köyün 540'ı (% 12.3'ü) 0 - 100 m.'ler, 618'i (14.1'i) 100 - 250 m.'ler, 714'ü (% 16.3'ü) 250 - 500 m.'ler arasında yaşarken, 1675'i (% 38.2'si) 500 - 1000 m. ve 834'ü (% 19.0) 1000 - 1500 m.'ler arasındaki kırsal yerleşim birimlerinde bulunmaktadır. Bu bölgemizde 1500 m.'nin üstünde yer alan köy sayısı ise sadece 3'dür (Tablo 5). Söz konusu bu üç köyün yer aldığı yayla düzlüklerine rastlayan 1500 - 1600 m.'lik seviyeler aynı zamanda Ege bölgesinde devamlı yerleşmelerin üst kademesini oluşturur. Yükselti ve iklim, tarım topraklarının elverişsizliğini yaratmış, dolayısıyla yerleşmelerin bu seviyelerde azalmasına neden olmuştur.

Bölgenin batısında reliefin ana çizgilerini doğu - batı doğrultulu dağlar ve bu dağlar arasında yer alan aynı doğrultuda geniş vadi olukları oluşturur. Doğu kesim ise yükseltisi 1000 m. civarında değişen dalgalı bir plato özelliği taşır. Ovalık alanlar kır nüfusunun kalabalık olduğu yerler olarak dikkati çekerken, dağlık sahalar kırsal yerleşim birimlerinin yoğunluğunu kaybettiği alanlardır.

Bölgenin kuzeyinde Kazdağın güney eteklerinde yer alan Edremit ovasında ve ovayı çevreleyen yamaçların 0 - 100 m. ve 100 - 250 m.'lik seviyelerinde

	0-100m.	100-250m.	250-500 m.	500-1000 m.	TOPLAM
EDİRNE	164.321	56.658	5.878		226.857
%	72.4	25	2.6		
TEKİRDAĞ	62.073	140.929	12.857		215.859
%	28.8	65.3	5.9		
KIRKLARELİ	71.945	57.234	37.979	2.376	169.534
%	42.4	33.8	22.4	1.4	
İSTANBUL	105.718	78.392			184.110
%	57.4	42.6			
ÇANAKKALE	23.614	7.407			31.021
%	76.1	23.9			
TOPLAM	427.671	340.620	56.714	2.376	827.381
%	51.7	41.2	6.8	0.3	

Tablo 4: Trakya'da kır nüfusunun yükselti kademelerine göre dağılışı.

köylerin yoğunluk kazandığı görülürken, Erdemir körfezinin güneydoğu kıyılarında ve Çandarlı körfez kıyılarında bir tenhalık dikkati çeker. Aynı özellik İzmir iç körfezi dışındaki kıyılar, Urla yarımadasının aniden yükselen dik kıyılarının yer aldığı güney kesim ve Karaburun yarımadasının 250 m.'den yüksek seviyeleri için de söz konusudur.

Ege bölgesinde Bakırçay, Gediz, Küçük Menderes ve Büyük Menderes gibi Akdeniz iklimine özgü kültür bitkilerinin yoğun bir şekilde üretildiği, tarla kültürleri içinde endüstri bitkileri ekiminin geniş sahalarda kazandığı, baklagil ve tahıl ekiminin yapıldığı, tarım ürünlerinden iyi gelir sağlayan ovalar kır yerleşmelerinin yoğunluk kazandığı yerlerdir. Bu ovalarda dikkati çeken özellik, köylerin ova kenarları boyunca, yamaçların eteklerinde ve taraçalar üzerinde yerleşmiş olmalarıdır. Belirginleşen diğer özellik Gediz, Küçük Menderes ve Büyük Menderes'e ulaşan, kütleye doğru çok sokulan vadiler boyunca bunların sayılarının artmalarıdır. Buna karşılık taşkın sahalalarının yer aldığı, drenajın bozuk olduğu, toprak ve suyun elverişli olmadığı sahalarda özellikle ovaların orta kesimlerinin ve ırmaklarının denize ulaştığı kesimlerinin تنها olduğu görülür. Gediz, Bakırçay, Küçük Menderes ve Büyük Menderes ırmaklarının aşağı kesimlerinde, ağız ve yatak çevresindeki alanlarda oldukça boş sahalarda dikkati çeker. Yunt dağı, Bozdağlar, Manisa dağı ve Aydın dağlarının 500 m.'den yüksek kesimleri de oldukça tenhadır.

Ege bölgesinin İçbatı Anadolu'ya doğru en fazla sokulan vadisi olan Büyük Menderes ovası güneyinde ormanlık ve dağlık yapıya sahip Menteşe yöresinde ise Büyük Menderes'e ulaşan Çine çayı, Akçay ve Karacasu vadileri (Çine, Karpuzlu, Bozdoğan ovaları), Milas ve Muğla ovaları gibi tarıma elverişli yerler kır nüfusunun yoğunluk kazandığı alanlardır. Ancak bu sahada ovayı çevreleyen yamaçlarda ulaşım olanaklarına uzak, elverişli tarım alanları bulunmayan buna

karşılık doğal bitki örtüsünün yoğunlaştığı ve hayvancılık ekonomisinin ağırlık kazandığı köyler diğer bir deyişle kırsal yerleşim birimleri seyrek bir dağılım gösterirler.

Oldukça girintili çıkıntılı yüksek kıyıların yer aldığı, irili ufaklı koyların bulunduğu, parçalı bir reliefe sahip olan bölgenin güney kesiminde de yerleşim birimlerinin tarıma imkân veren alanlarda yer aldığı dikkati çeker. Engelibeli bir relief yapısına sahip Draçya ve Datça yarımadalarında köylerin kıyıya yakın düzlük sahaları tercih ettiği görülür. Aynı şekilde denizden aniden yükselen sık bir orman ve maki formasyonu ile kaplı, kalker topografyasının hakim olduğu Gökova körfezine bakan kuzey yamaçlar köylerin seyrekleştiği alanlardır. Bu sahalarda köyler tabanlarında tarım ürünlerini yetiştirdikleri karstik çukurlukları yerleşme yeri olarak benimsemişlerdir.

Ege bölgesinin doğu - batı doğrultulu geniş tabanlı vadi oluklarına dayanan İçbatı Anadolu platosunda yer yer genişleyen vadiler üzerinde yer yer de kırık hatları ile sınırlanan Emet, Tavşanlı, Simav, Kütahya, Afyon, Sandıklı gibi fazla geniş olmayan ovalarda ve yakın çevresinde kırsal yerleşme birimlerinin ovanın verimliliğine ve su sorununa bağlı olarak yoğunluk kazandığı görülür. Ancak bunlar Ege bölümü ovalarındakine oranla az nüfuslu köylerdir. Plato üzerinde yükselen yükseltisi 1500 m.'yi aşan dağlık sahalara ise tenhadir. İçbatı Anadolu bölümünün büyük kısmını kaplayan Kütahya, Afyon ve Uşak illerinde toplam 1267'yi bulan köylerin 539'u 500 - 1000 m. yükselti kademesinde, 718'i 1000 - 1500 m. yükselti diliminde yer alırken, 3'ü 1500 - 2000 m.'ler arasında bulunur. Yine bu üç ilde 921.343'ü bulan kır nüfusunun 3766'sı (% 4'ü) 250 - 500 m., 367.007'si (%39.8'i) 500 - 1000 m. kademesinde yaşarken, 550.083'ü (%59.7'si) 1000 - 1500 m.'ler arasındaki kır yerleşmelerinde barınır. Bölge bütün olarak ele alındığında Ege bölgesinde 500 - 1000 m.'ler arasında yaşayan kır nüfusunun % 34.7'sinin 1000 - 1500 m.'ler arasında yaşamlarını sürdüren kır nüfusunun % 90.3'ünün Kütahya, Afyon ve Uşak illerinde yoğunluk kazandığı dikkati çeker (Tablo 6). İçbatı Anadolu bölümünde bu yükseltilerde değişen iklim şartlarına ve yükseltiye bağlı olarak ekonomik faaliyetler nadasa dayalı tahıl üretimi ve tarıma elverişli toprakların bulunmadığı yerlerde hayvancılığa dayanır.

Marmara bölgesinde olduğu gibi Ege bölgesinde de kırsal yerleşme birimlerinde hakim olan özellik toplu yerleşmedir.

Görüldüğü gibi ülkemizin kuzeybatı ve batı kesimlerinde yer alan Marmara ve Ege bölgelerinde kır yerleşmelerin yükselti kademelerine göre dağılımı farklı özellikler gösterir. Bu dağılımda iklim, toprak, doğal bitki örtüsü, beşeri ve ekonomik faaliyetlerin etkisi hissedilmekle beraber reliefin etkisi çok belirgindir. Genelde relief bakımından pek engelibeli sayılmayan, ortalama yükseltisi diğer bölgelerimize oranla oldukça az olan Marmara bölgesinde köylerin yükseltiyle doğru orantılı olarak azalan bir özellik gösterdiği ve bu yerleşim birimlerinde yaşayan nüfusun 0 - 100 m. ile 100 - 250 m. yükselti kademesinde yoğunlaştığı dikkati çeker. Marmara bölgesinde 0 - 100 m.'ler arasında yer alan 1259 köyde

MARMARA VE EGE BÖLGELERİNDE KIR YERLEŞMELERİNİN YÜKSELTİ
KADEMELERİNE GÖRE DAĞILIŞI

151

	0-100 m.	100-250 m.	250-500 m.	500-1000 m.	1000 - 1500 m.	1500 - 2000 m.	TOPLAM
MANİSA	83	182	231	310	10		816
%	10.2	22.3	28.3	38.0	1.2		
İZMİR	183	196	187	110	7		683
%	26.8	28.7	27.4	16.1	1.0		
AYDIN	145	122	112	138	2		519
%	27.9	23.5	21.6	26.6	0.4		
MUĞLA	101	39	61	90	1		292
%	34.6	13.4	20.9	30.8	0.3		
DENİZLİ		36	37	226	39		338
%		10.7	10.9	66.9	11.5		
KÜTAHYA			4	284	337	1	626
%			0.6	45.4	53.9	0.1	
AFYON				45	331	2	378
%				11.9	87.6	0.5	
UŞAK			3	210	50		263
%			11	79.9	19.0		
BALIKESİR	28	43	74	150	5		300
%	9.3	14.3	24.6	50.0	1.8		
BURSA			5	95	9		109
%			4.6	87.2	8.2		
BİLECİK						16	16
%					100		
ESKİŞEHİR				17	27		44
%				38.6	61.4		
TOPLAM	540	618	714	1675	834	3	4384
%	12.3	14.1	16.3	38.2	19.0	0.1	

Tablo 5: Ege bölgesinde köylerin yükselti kademelerine göre dağılışı.

toplam kır nüfusunu % 45.7'si yaşarken, 100 - 250 m.'ler arasındaki 1127 köyde kır nüfusunun % 32.5'i yaşamaktadır. 250 - 500 m.'ler arasındaki kır nüfusu toplam nüfusun % 16.1'i (867 köy) teşkil ederken, 500 -1000 m.'ler arasında yaşamlarını sürdüren kır nüfusu ise bölge kır nüfusunun % 5.6'sıdır (364 köy).

Relief açısından daha farklı bir özellik taşıyan Ege bölgesinde köy sayısının ve kır nüfusunun Marmara bölgesinde olduğu gibi yükselti arttıkça azalan bir özellik göstermediği ve hiç bir kademede kır nüfusunun bölge kır nüfusundaki oranın %

	0-100 m.	100-250 m.	250-500 m.	500-1000 m.	1000 1500 m.	1500 2000 m.	TOPLAM
MANİSA	130235	173670	111071	166026	5398		586400
%	22.2	29.6	19.0	28.3	0.9		
İZMİR	247904	183206	92784	53680	6265		583839
%	42.4	31.4	15.9	9.2			
AYDIN	241048	100428	64681	73246	500		479903
%	50.2	21.0	13.5	15.3	0.0		
MUĞLA	112077	32243	38882	65413	575		240190
%	46.7	9.7	16.2	27.2	0.2		
DENİZLİ		37294	46721	218846	31357		334218
%		11.1	14.0	65.5	9.4		
KÜTAHYA			3084	203308	160751	112	367255
%			0.8	55.4	43.8	0.0	
AFYON				30508	363026	375	393909
%				7.7	92.2	0.1	
UŞAK			682	133191	26306		160179
%			0.4	83.2	16.4		
BALIKESİR	54244	37344	19458	62320	1808		175174
%	31.0	21.3	11.1	35.6	1.0		
BURSA			1357	51283	4883		57523
%			2.4	89.1	8.5		
BİLECİK					8069		8069
%					100		
ESKİŞEHİR				1742	14407		16149
%				10.8	89.2		
TOPLAM	785508	555185	378720	1059563	623345	487	3402808
%	23.1	16.3	11.1	31.2	18.3	0.0	

Tablo 6: Ege bölgesinde kır nüfusunun yükselti kademelerine göre dağılışı

32'nin üstüne çıkmadığı görülür. Ege bölgesinde köylerin en fazla yoğunluk kazandığı yükselti kademesi 500 - 1000 m.'ler arasındır (1675 köy). Bunu 1000 - 1500 m. (834 köy), 500 - 1000 m. (714 köy), 250 - 500 m. (618 köy) ve 0-100 m. (540 köy) yükselti kademeleri izler. Ancak köylerin yükselti kademelerine göre gösterdiği bu özellik kırsal nüfusun yükselti kademelerine göre olan dağılışında görülmez. Bölgede toplam kır nüfusunda en yüksek orana sahip kademe 500 - 1000 m. yükselti kademesi (% 31.2) olmakla beraber, ikinci yüksek orana sahip yükselti dilimi, köy sayısı açısından bölgede ikinci gelen 1000 - 1500 m.'ler arası

olmayıp, yoğun tarım alanlarının yer aldığı ovalar ve ovalar çevresindeki alçak yamaçlara rastlayan 0 - 100 m. yükselti dilimidir. Bu kademede bulunan 1000 - 1500 m. yükselti kademesine oranla sayıları daha az, fakat nüfusları yüksek 540 köyün nüfusu bölge kır nüfusunun %23.1'ini oluşturmaktadır. Bunun sayısı fazla ancak az nüfuslu köylerin (834 köy) yer aldığı 1000-1500 m. yükselti kademesi izler. Tahıl tarımı ve hayvancılığa bağlı bir yaşamın hakim olduğu bu kademede bölge kır nüfusunun % 18.3'ü yaşamaktadır. Bölgede kırsal yerleşim birimleri nüfusunun yoğunluk kazandığı dördüncü kademe çoğunlukla entansif tarım alanlarının çevresinde yükselen, Akdeniz iklimine özgü kültür bitkilerinin yetiştirildiği sahalara içine alan 100 - 250 m. arasındadır. Bu kademede bölge kır nüfusunun % 16.3'ü toplanmıştır. Kısmen aynı özellikler taşıyan 250 - 500 m. yükselti diliminde ise bölge kır nüfusunun % 11.1'i yaşamlarını sürdürmektedir.

Diğer taraftan Marmara ve Ege bölgelerinde kırsal yerleşim birimlerinin ve kır nüfusunun yükselti kademelerine göre illerde gösterdiği özelliğe gelince; Tablolarda da görüldüğü gibi Marmara bölgesinde 0 - 100 m. yükselti kademesinde kırsal yerleşim birimlerinin Sakarya (252) ve Edirne (178) illerinde yoğunluk kazandığı dikkati çeker. 100 - 250 m.'lerde bu özelliği Çanakkale (202) ve Tekirdağ (186) alırken, 250 - 500 m. yükselti diliminde bu özellik Balıkesir'e aittir (270). Bölgede en fazla kır nüfusu olan il ise güneyde bir kesimi Ege bölgesi sınırları içine dahil olan Bursa'dır. Bursa'da 617 kırsal yerleşim biriminde yaşayan toplam nüfusun (404.582) 132.373'ü 0 - 100 m., 92.150'si 100 - 250 m., 107.189'u 250 - 500 m. ve 71.964'ü 500 - 1000 m. yükselti kademesinde bulunurken, 1000 - 1500 m.'ler arasında sadece 906 nüfus dikkati çeker.

Ege bölgesinde 0 - 100 m. yükselti kademesinde en yoğun kır nüfusu İzmir ve Aydın illerinde toplanmıştır. 100 - 250 m. ve 250 - 500 m.'lerde kır nüfusu İzmir ve Manisa illerinde yoğunluk kazanırken, 500 - 1000m.'lerde Kütahya ve Denizli, 1000 - 1500 m.'ler arasında ise Afyon bu özelliği alır. Ege bölgesinde kırsal yerleşim birimleri ve bu birimlerde yaşayan kır nüfusunun en fazla olduğu iller Manisa ve İzmir'dir. Manisa, il toplam nüfusunun 586.400'ü 816 kırsal yerleşim biriminde yaşamaktadır. Bu nüfusun 130.235'i 0 - 100 m., 173.670'i 100 - 250 m., 111.071'si 250 - 500 m., yükselti kademelerinde yaşamlarını sürdürürken 500 - 1000 m.'lerde 166.026 ve 1000 - 1500m.'ler arasında 5393 kişi yaşamaktadır. 683 kırsal yerleşim biriminde 583.839 nüfusun toplandığı İzmir ilinde ise 247.904 kişi 0 - 100 m., 183.206 kişi 100 - 250 m., 92.784 kişi 250 - 500 m., 53.680 kişi 500 - 1000 m. ve 6265 kişi 1000-1500 m. yükselti dilimini yaşam sahası olarak seçmiştir.

İşte bütün bunlar bize gösteriyor ki, ülkemizin batı kesiminde yer alan Marmara ve Ege coğrafi bölgelerinde kırsal yerleşme birimleri ve bu birimlerde yaşayan nüfusun dağılışında, belirli kademelerde yoğunluğun ortaya çıkışında ve sosyo-ekon omik yapılanmada relief, dolayısıyla yükselti son derecede etkilidir.

Yararlanılan Kaynaklar

- DARKOT, B. 1972: Türkiye İktisadi Coğrafyası, İ. Ü. Coğrafya Enstitüsü Yayınları No. 1307, İstanbul.
- DARKOT, B., 1972: Şehir Ayırımında Nüfus sayısı ve Fonksiyon Kriteri, İ. Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi, Cilt 8, Sayı 16, s. 3 - 8, İstanbul.
- DARKOT, B. - M. TUNCEL, 1981: Marmara Bölgesi Coğrafyası, İ. Ü. Coğrafya Enstitüsü Yayınları No 118, İstanbul.
- DARKOT, B., M. TUNCEL, 1988: Ege Bölgesi Coğrafyası, İ. Ü. Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No. 99, İstanbul.
- EMİROĞLU, M., 1972: Coğrafi Bölgelerimize Göre Kırsal Yerleşmelerimizin Yüzölçümleri, Parsel Sayıları ve Genişlikleri ile İlgili Bir Araştırma", A. Ü. Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı 3, 4, s. 109 - 138, Ankara.
- GÖZENÇ, S., N. GÜNAL, 1987: Türkiye'nin Coğrafi Bölgelerinde Kır - Şehir Nüfusu Ayırımı ile Şehir Nüfusunun 1/200.000 ölçekli Haritada Yükselti Kademelerine Göre Tesbiti, İ. Ü. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülten 3. Sayı 4, s. 27 - 37, İstanbul.
- KURTER A., K. SUNGUR, S. GÖZENÇ, T. UZEL, H. KIRAN, S. SELÇUK 1985: "Trakya'nın Yüzölçümü ve Yükselti Basamakları" İ. Ü. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni Sayı 2, s. 45 - 57, İstanbul.
- TANOĞLU, A., 1947: "Türkiye'nin İrtifa Kuşakları", Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 9 - 10, s. 37 - 56, Ankara.
- TANOĞLU, A., 1969: Nüfus ve Yerleşme, İ. Ü. Coğrafya Enstitüsü Yayınları, N. 45, İstanbul.
- SERGÜN, Ü., 1986: Kocaeli Yarımadasında Kırsal Yerleşmeler, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, N. 3370, İstanbul.
- TUNÇDİLEK, N., 1967: Türkiye İskan Coğrafyası, Kır İskanı, İ. Ü. Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No. 49, İstanbul.
- TUNÇDİLEK, N., 1978: Türkiye'nin Kır Potansiyeli ve Sorunları, İ. Ü. Coğrafya Enstitüsü Yayınları, N. 96, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E. - N. TUNÇDİLEK, 1959: Türkiye Nüfusu, İ. Ü. Coğrafya Enstitüsü Yayınları, N. 25, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E. - N. TUNÇDİLEK, 1963: Türkiye Nüfus Haritası, İ. Ü. Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No. 35, İstanbul.
- GENEL NÜFUS SAYIMI, 1990: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.